

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

У статті досліджено передумови і стан інноваційної діяльності МСП України. Виявлено зв'язок між макроекономічними передумовами та інноваційним потенціалом підприємництва. Проаналізовано інноваційну діяльність МСП, висвітлено досягнуті напрацювання та нереалізовані можливості державної політики у сфері підтримки інноваційної активності підприємств сектору МСП.

Ключові слова: інноваційна діяльність, мале та середнє підприємництво, технологічні, продуктивні, маркетингові інновації, інноваційна активність.

Skrypko T.

INNOVATIVE ACTIVITY OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS

The article examines the background and status of SME innovation Ukraine. Relation between macroeconomic assumptions and innovative potential of entrepreneurship. Analysis of innovative activity of SME reached highlights achievements and unrealized opportunities policy in supporting innovation activity of enterprises SME sector.

Keywords: innovation, small and medium business, technology, products, marketing innovation, innovation activities.

Вступ. Останніми роками посилюється значення інноваційного розвитку підприємств з огляду на формування інноваційного типу вітчизняної економіки. На практиці, однак, спостерігається доволі слабка інноваційна активність та відносно незначне збільшення частки підприємств, які впроваджують нові або вдосконалені методи виробництва продукції у свою діяльність. Одночасно відбувається збільшення обсягів фінансування інноваційної діяльності за всіма її напрямками у розрахунку на одне інноваційне підприємство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади інноваційної активності підприємництва ґрунтовно вивчаються та описуються дослідниками [2 – 4, 9], які визначають найбільш істотні перешкоди інноваційній діяльності, як то катастрофічна нестача власних коштів, недостатня фінансова підтримка з боку держави, висока вартість нововведень, що особливо відчутно у секторі малого і середнього підприємництва (МСП).

Беззаперечним лишається велике соціально-економічне значення МСП у забезпеченні підвищення економічного потенціалу держави, формуванні передумов для практичної реалізації та інтенсифікації інноваційних проектів, збереженні та розвитку інфраструктури, зростання доходів населення, створення робочих місць. Отож, гостро актуальним є всебічне висвітлення і ґрунтовний аналіз усіх аспектів підвищення інноваційної активності МСП, як найважливішого фактору забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Постановка завдання. У зв'язку з цим, мета статті – виявити та проаналізувати наявні тенденції інноваційної діяльності МСП в Україні для окреслення можливого сценарію подальшого розвитку. Відповідно, в процесі дослідження вирішено завдання:

1) проаналізувати результати інноваційної діяльності вітчизняних малих і середніх підприємств, а також промисловості у цілому;

2) провести структурно-функціональне дослідження цілей та форм запровадження нововведень;

3) висвітлити досягнуті напрацювання та нереалізовані можливості державної політики у сфері підтримки інноваційної активності підприємств сектору МСП.

Вклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна активність МСП проявляється через розвиток інноваційного потенціалу та впровадження інноваційних проектів. Разом з тим, апробація інноваційних можливостей сектора МСП реальна лише за створення низки умов організаційно-правового та економічного характеру, що завдяки стимулюванню інвестиційної привабливості сприятимуть впровадженню результатів науково-технічних розробок у виробництво.

У 2012 р. набув чинності Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», завдяки чому покращилося державне регулювання процесів створення і впровадження інновацій. Зокрема, передбачається надання фінансової підтримки для утворення об'єктів інфраструктури підтримки МСП у сфері інновацій, науки та промислового виробництва, у тому числі бізнес-інкубаторів, інноваційних бізнес-інкубаторів, науково-технологічних центрів, центрів трансферу технологій. Для сприяння розвитку венчурного підприємництва розроблено систему економічних стимулів, відрегульовано питання впровадження у виробництво наукомістких розробок коштом державного бюджету [1].

У рамках забезпечення процесів планування державної підтримки інноваційної діяльності здійснюється ретельний моніторинг практичної реалізації інновацій підприємствами шляхом запровадження нової форми річної статистичної звітності, у якій відображається інноваційна діяльність підприємства за останні три роки. При цьому інновації диференціюються на технологічні, маркетингові та організаційні, що дозволяє глибше проаналізувати існуючі тенденції та створити дієві механізми регулювання процесів формування вітчизняної інноваційної економіки. Так, за останні роки частка підприємств, що впроваджували інновації, збільшилася від 11% (2008 р.) до 13% (2012 р.), у той час як частка реалізованої інноваційної продукції скоротилася від 6% до 4% відповідно [5].

Про проблеми інноваційної активності вітчизняного підприємництва свідчать вкрай низькі темпи зростання частки підприємств, що впроваджували інновації (на 2,8 в. п. у 2012 р. до 2008 р.). Незважаючи на збільшення загальної кількості впроваджених нових технологічних процесів, а також найменувань виробництва нових видів продукції, частки маловідходних та ресурсозберігаючих технологічних процесів, а також нових видів техніки стрімко зменшуються. Це негативно позначається на конкурентоспроможності продукції вітчизняної промисловості загалом, а не лише підприємств малого і середнього бізнесу, та призводить до погіршення конкурентного статусу держави.

На відміну від малих підприємств, які здебільшого функціонують у невиробничій сфері, за цей же період спостерігається вища, ніж у середньому в економіці України, інноваційна активність вітчизняних промислових підприємств. Так, частка інноваційно активних промислових підприємств у 2011 р. становила 16,2% та збільшилася до 2007 р. на 2,0 в. п., а до 2010 р. – на 2,4 в. п. При цьому збільшилися і загальні обсяги витрат на здійснення інноваційних робіт за [5 – 8]. Проте, як ми бачимо з інформації, поданої у табл.1, інноваційна активність вітчизняних промислових підприємств не може характеризуватися стабільністю та високим рівнем розвитку. Так, кількість промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, у 2011 р. порівняно з 2000 р. незначно (на 1,5%), але зменшилася, у тому числі частка підприємств, які замовляли дослідження і розробки, зменшилася на 5,8 в. п. (у т. ч. в загальній кількості промислових підприємств – на 1,4 в. п.).

Ще більшим за аналогічний період було зменшення кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації, – на 11,0%, а частки підприємств, що освоювали виробництво інноваційних видів продукції, – на 36,9 в. п. (у т. ч. в загальній кількості підприємств – на 6,6 в. п.). Це яскраво засвідчує наявність стійкої тенденції до звуження інноваційної діяльності, включно з її плануванням на довгострокову перспективу, реального сектора економіки України, у т. ч. сегменту його малих і середніх підприємств.

Отож, активізація процесів інноваційного розвитку у секторі МСП залишається нагальним питанням забезпечення національної конкурентоспроможності та інтеграції у міжнародне економічне середовище. Не слід забувати, що визначальними особливостями інноваційної діяльності МСП є здатність до швидкого перепрофілювання напрямів досліджень та/або сфери використання їх результатів, необхідність швидкого прийняття рішень, дотримання гнучкості та адаптивності, а також підвищений рівень ризику. Як показує дослідження, значними чинниками впливу на її ефективність та дієвість є державна політика у сфері підприємництва та макроекономічні процеси.

Нами виявлено, що системоутворюючі цілі інноваційної активності МСП ієрархічно диференційовані, що дозволило виокремити та конкретизувати їх підділі на кожному з рівнів (рис. 1).

Маркетингові інновації вітчизняних підприємств сектору МСП проявляються, як правило, через впровадження прогресивних методів ціноутворення, продажу товарів, управління каналами збуту, рекламною діяльністю. Через ці особливості найбільша їх кількість припадає на сферу роздрібно-торгівлі. Крім іншого, вони сприяють адаптації бізнесу до умов ринкової трансформації економіки і міжнародних стандартів підприємницької діяльності. Підприємства промисловості реалізують маркетингові інновації шляхом формування дилерсько-дистрибуторських організаційних моделей товаропросування для забезпечення раціонального вибору каналів збуту.

Технологічні інновації у секторі МСП здебільшого реалізуються через оновлення обладнання та вдосконалення програмного забезпечення для виробництва нових або поліпшених товарів і послуг.

Технологічні інновації відносять до імітуючих, а не безпосередньо новаторських, оскільки це потребує менше ресурсів. Разом з тим, в умовах малої частки інноваційно активних малих підприємств фірми-послідовники можна вважати новаторами, адже вони теж сприяють вдосконаленню технологій та поширенню нових видів продукції. Достатньо велика частка підприємств сектора МСП у торгівлі активно раціоналізує технологічні процеси. Лише мікропідприємства, кількість зайнятих працівників в яких не перевищує 3-4 особи, не запроваджують технологічних інновацій. Організаційні інновації часто спричиняються технологічними, і вони пов'язані зі зміною системи менеджменту, підвищенням кваліфікації персоналу. Дрібний готельно-ресторанний бізнес України більше використовує новачі кадрової роботи та щодо комунікацій із організаціями-партнерами.

Інноваційний розвиток сектора МСП неможливий без вирішення інституціональних та ресурсних проблем фінансового, організаційно-правового, інформаційного та ринкового характеру. Саме на вирішенні означених проблем ґрунтуються цілі інноваційної активності сектора, покликані спрямувати ресурси на реалізацію інноваційних процесів задля забезпечення прогресивного розвитку, стабільності, стійкості та економічної незалежності.

Інноваційна активність промислових підприємств в Україні (розраховано автором за [5, с. 175, 185, 206])

Показники	Роки				2011 р. до, %/ в. п.	
	2000	2005	2010	2011	2000 р.	2010 р.
Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, од., у т. ч. за структурою:	1705	1193	1462	1679	98,5	114,8
- дослідження і розробки,% (у т. ч. в% від загальної кількості промислових підприємств)	25,6 (4,6)	26,6 (3,2)	21,0 (2,9)	19,8 (3,2)	-5,8 (-1,4)	-1,2 (0,3)
- придбання прав на патенти, ліцензій на використання об'єктів промислової власності,%	3,6 (0,6)	9,5 (1,1)	6,8 (0,9)	6,3 (1,0)	2,7 (0,4)	-1,5 (0,1)
- придбання машин, обладнання та програмного забезпечення,%	33,1 (6,0)	46,0 (5,5)	51,2 (7,9)	63,3 (10,3)	30,2 (4,3)	12,1 (2,4)
- технологічна підготовка виробництва,%	28,0 (5,0)	31,7 (3,8)
- маркетинг, реклама,%	25,7 (4,6)	28,2 (3,3)
Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, од., у т. ч. за структурою:	1491	810	1217	1327	89,0	109,0
- впроваджували нові або вдосконалені методи виробництва продукції,% (у т. ч. в% від загальної кількості промислових підприємств)	27,9 (4,1)	49,6 (4,1)	42,9 (4,9)	45,6 (5,8)	17,7 (1,7)	2,7 (0,9)
- освоювали виробництво інноваційних видів продукції,%	92,0 (13,7)	77,8 (6,4)	50,5 (5,8)	55,1 (7,1)	-36,9 (- 6,6)	4,6 (1,3)
Обсяги фінансування інноваційної діяльності, млрд грн, у т. ч. за структурою за напрямками інноваційної діяльності:	1,8	5,8	8,0	14,3	у 7,9 р.	178,8
- дослідження і розробки,%	15,1	10,6	12,4	7,5	-7,6	-4,9
- придбання прав на патенти, ліцензій на використання об'єктів промислової власності,%	2,5	4,2	1,8	2,3	-0,2	0,5
- придбання машин, обладнання та програмного забезпечення,%	61,0	54,8	64,0	73,2	12,2	9,2
- технологічна підготовка виробництва,%	9,3	17,2
- маркетинг, реклама,%	4,7	6,6
Частка підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості підприємств, що займалися інноваціями,%	87,4	67,9	83,2	79,0	-8,4	-4,2
Обсяги фінансування витрат інноваційної діяльності у розрахунку на одне підприємство, млн грн, у т. ч. за напрямками інноваційної діяльності:	1,0	4,8	5,5	8,5	у 8,5 р.	154,5
- дослідження і розробки	0,6	1,9	3,2	3,3	у 5,5 р.	103,1
- придбання прав на патенти, ліцензій на використання об'єктів промислової власності	0,7	2,2	1,4	3,1	у 4,4 р.	у 4,3 р.
- придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	1,9	8,3	6,0	9,9	у 5,2 р.	165,0
- технологічна підготовка виробництва	0,3	1,8
- маркетинг, реклама	0,2	1,1

Одним із головних критеріїв ефективності інноваційної діяльності на сьогодні залишається конкурентоспроможність продукції, для створення та реалізації якої розробляються і впроваджуються інновації. Натомість інтелектуальна творча діяльність та науково-дослідні роботи здебільшого ініціюються і проводяться в межах навчальних та науково-дослідних інституцій. Відтак, при реалізації державної політики підтримки інноваційного розвитку МСП важливо розвивати зв'язки (передусім з використанням таких інструментів, як кластери, промислово-виробничі зони, техніко-впроваджувальні бази тощо) економічних агентів виробничого сектора та його інфраструктури з навчальними та науково-дослідними інститутами, суб'єктами фінансово-кредитного сектора.

Висновки. Аналіз макроекономічних тенденцій інноваційної діяльності в Україні свідчить про недостатність частки інноваційної продукції в загальних обсягах виробництва і реалізації промислової продукції та її подальше зменшення, а також про зменшення часток інноваційно активних підприємств.

Основними чинниками гальмування розвитку інноваційної діяльності МСП є недостатня роль держави у створенні стимулів до активізації та фінансуванні інноваційної діяльності, нераціональність співвідношення обсягів витрат та діяльності, а також структурних характеристик розвитку інновацій у промисловості та інших видах економічної діяльності, недостатність інформаційної бази інноваційної активізації.

Рис. 1. Ієрархічна декомпозиція цілей інноваційної активності МСП (власна розробка)

На загальнодержавному рівні важливо створити та підтримувати сприятливі умови для активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, в т. ч. у секторі МСП, шляхом стимулювання ефективного використання власних та залучених фінансових ресурсів, налагодження та розвитку партнерських відносин суб'єктів малого і великого бізнесу в інноваційній сфері, підвищення ефективності використання інтелектуально-кадрового потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Україна. Закона. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 3. – Ст.23.
2. Анализ инновационной политики России и Украины по методологии Европейского сообщества / [под ред. Ивановой Н. И., Егорова И. Ю., Радошевича С.] – М. : ИМЭМО РАН, 2008. – 237 с.
3. Близнюк Т. П. Інноваційна діяльність підприємства в умовах циклічності розвитку економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Т. П. Близнюк. – Харківський національний економічний університет, Харків, 2008. – 20 с.

4. Жураковська М. Б. Проблеми розвитку інноваційної діяльності в Україні / М. Б. Жураковська // Актуальні складові регіонального розвитку в контексті європейської інтеграції: збірник тез за матеріалами XI Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Феодосія, 21-22 травня 2009 р. – Феодосія : Феодосійська фінансово-економічна академія, 2009. – С. 26-28.
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник – Державна служба статистики України. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2012. – 305 с.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник – Державна служба статистики України. – К.: ДП "Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України", 2008. – 361 с.
7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник – Державна служба статистики України. – К.: ДП "Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України", 2010. – 347 с.
8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник – Державна служба статистики України. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2011. – 282 с.
9. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні : національна доповідь / [К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. С. Воротін, В. М. Геєць та ін.] – К.: Держкомпідприємництво, 2008. – 226 с.